วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา

นำเสนอเมื่อ : 3 ม.ค. 2551

วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา โดย นางสิทธา พินิจภูวดล

สมัยอยุธยา (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐) กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ นับเป็นเวลายาวนานถึง ๔๑๗ ปี มีกวีและวรรณคดีจำนวนมาก
วรรณคดีแต่ละเรื่องล้วนมีคุณค่าเป็นมรดกสมควรรักษาไว้ตลอดไป ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณคดีบางฉบับ คือ ลิลิตยวนพาย ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ โคลงกำสรวล และบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

หัวข้อ

- ลิลิตยวนพ่าย
- ลิลิตพระลอ
- สมุทรโฆษคำฉันท์
- อนิรุทธคำฉันท์
- โคลงกำสรวล
- บทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

ลิลิตยวนพ่าย

เป็นกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
สันนิษฐานวา แตงในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ประมาณ
พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๗๒)
พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เนื้อเรื่องกลาวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ตั้งแต ประสูติจนถึงการขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ
กรุงศรีอยุธยา เลาถึงพระปรีชาสามารถในดานการปกครอง
การทหาร และการศาสนา จุดสำคัญที่สุดของเนื้อเรื่องคือ
การทำสงครามกับยวนหรือเชียงใหม
ซึ่งยกทัพมาตีหัวเมืองทางเหนือจนตีสุโขทัยได
แลวยกทัพตอลงมาจะตีพิษณุโลก และกำแพงเพชร ดังนั้น
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงยกทัพไปปราบหลายครั้ง
กวาจะไดรับชัยชนะ

กวีนิพนธลิลิตยวนพ่าย
แตงดวยรูปแบบคำประพันธ รายดั้นและโคลงดั้นบาทกุญชร
ใชภาษาที่ประณีตงดงาม ศัพทสูงสงวิจิตร
เต็มไปดวยชั้นเชิงสูงดานการใชภาษา สมเด็จพระเจาบรมวงศเธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกลาวถึงลิลิตยวนพายวา

กระบวนทัพในสมัยอยุธยาจากจิตรกรรมฝาผนังวัดประดู่ทรงธรรม จ.พระนครศรีอยุธยา

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

"นับวาเป็นหนังสือที่แตงดีอยางเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง
เป็นพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เมื่อครั้งพระเจาติโลกราช (กษัตริย)
เมืองเชียงใหมลงมาตีหัวเมืองฝายเหนือ
(สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ทรง
พยายามทำสงครามจนมีชัยชนะ
เอาหัวเมืองฝายเหนือเหลานั้นคืนมาได้จึงเรียกวา ยวนพ่าย"

สารสุยามภาคพร้อง กลกานท นี้ฤา
คือคูมาลาสวรรค ชอชอย
เบญญาพิศาลแสดง เดอม กยรติ (เกียรติ)
พระฤา
คือคูไหมแส้งร้อย กึ่งกลาง

[กลับหัวข้อหลัก]

ลิลิตพระลอ

เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาที่คนไทยปัจจุบันรู้จักและคุ้นเคยมากที่สุด
เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในสมัยเดียวกัน

เรื่องพระลอเป็นนิยายประจำถิ่นไทยภาคเหนือ
เชื่อวามีเค้าโครงเรื่องเกิดขึ้นในแควนลานนา ระหวาง พ.ศ. ๑๖๑๖ - ๑๖๙๓ ปัจจุบัน
ทองที่ของเรื่องอยูในจังหวัดแพรและลำปาง เนื้อเรื่องกลาวถึงความรักของหนุมสาว
(พระลอ พระเพื่อน พระแพง) ที่มีอุปสรรคจนตองยอมแลกดวยชีวิต

ผู้แตงและสมัยที่แตงลิลิตพระลอไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน
แต่สันนิษฐานว่า คงแตงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
หรือมิฉะนั้นคงเป็นสมัยสมเด็จพระนารายณมหาราช

จินตนาการจากเรื่อง ลิลิตพระลอ ตอนพระลอตามไก่ ภาพเขียนโดย นายจักรพันธุ์ โปษยกฤต

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

ลิลิตพระลอ มีผู้เรียกว่าเป็น "วรรณคดีบริสุทธิ์"
เพราะมีลักษณะสะเทือนอารมณที่ยอดเยี่ยม เป็นเรื่องโศกที่จบลงดวยความตาย
เป็นวรรณคดีที่ไดรับการยกยองวาเป็น
"ยอดของวรรณคดีลิลิตเพราะแตงดีอยางวิเศษในดานภาษา"
โคลงและรายของลิลิตพระลอจัดไดวา
เป็นแบบฉบับหรือชั้นครูที่กวีรุนหลังนิยมยกยองยึดถือ เชน การแตงโคลงสี่สุภาพ
ที่มีเสียงบังคับวรรณยุกตเอก ๗ โท ๔ จะดูไดจากโคลงในลิลิตพระลอบทนี้

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง อันใด รือพี่
เสียงยอมยอยศใคร ทั่วหลา
เสียงเชือพี่หลับใหล ลืมตื่น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอา อยาไดถามเผือ

[กลับหัวข้อหลัก]

สมุทรโฆษคำฉันท์

เป็นวรรณคดีมรดกอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็น "ยอดแห่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์"

กวีเอกของไทย ๓
ท่านได้แต่งเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยพระมหาราชครูรับกระแสพระราชดำรัสจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้แต่งในรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) พระมหาราชครูแต่งตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ พอใกล้จะจบตอนที่ ๒ พระมหาราชครูได้ถึงแก่อนิจกรรม ดังนั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงพระราชนิพนธ์ต่อ แต่ก็ยังไม่จบ ทิ้งไว้จนถึงสมัยรัตนโกสินทร สมเด็จพระมหาสมณเจากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ ต่อจนจบเรื่องครบทั้ง ๔ ตอน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๒

สมุทรโฆษคำฉันท์ มีจุดประสงค์แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทพากย์หนัง
เนื้อเรื่องได้มาจากสมุทรโฆสชาดกในปัญญาสชาดก กล่าวถึงการผจญภัยที่สนุกสนานตื่นเต้นของพระสมุทรโฆษและนางพินทุมดี ที่ใครพระบรรค์วิเศษพาเหาะไปเที่ยว ยังที่ต่างๆ ได้ ครั้นพระขรรค์ถูกลักไป ทั้งสองก็ต้องพลัดพรากจากกัน ต่างผจญภัยต่อไปอีกจนสามารถกลับนครได้ เรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้นนี้เหมาะสมกับการเล่นหนังใหญ่ทั่วไปชม นอกจากนี้ จิตรกรไทยได้นำไปวาดภาพลงบนผนังโบสถ์ เช่น ที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม และวัดดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

จินตนาการจากเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ จากจิตรกรรมฝาผนังวัดดุสิตาราม บางกอกน้อย กรุงเทพฯ

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

นอกจากเป็นบทพากย์หนังแบบโบราณแล้วผู้แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ยังต้องการสะท้อนความเชื่อในพุทธศาสนาด้วย เช่น เรื่องกรรมเก่าบุพเพสันนิวาส ความซื่อสัตย์ระหว่างสามีและภรรยา
ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดใหม่ตามแบบอย่างของการพยากรณ์ชาดกด้วย เช่น เล่าว่าในอนาคตชาติของนางพินทุมดีคือ นางพิมพาและพระสมุทรโฆษคือ พระพุทธเจ้า ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เยาวยอดยุพินทรพิน ทุมดีสุดาพงา
คืออัครชายา ยุพเยศยโศธร
พระผู้บำเพ็ญโพธิ์ สมุทรโฆษธิเบศร
คือพุทธชินวร วิสุทธิ์เทพเจษฎา
โผอนเอาตำนานเนื่น ดำเนิรธรรมเทศนา
บัญญัติบัญญาสชา ดกเสร็จสมเด็จแสดง

[กลับหัวข้อหลัก]

อนิรุทธคำฉันท์

กวีผู้แต่งอนิรุทธคำฉันท์คือ ศรีปราชญ์ บุตรของพระมหาราชครู มีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อแสดงให้บิดาตนเห็นว่า "สามารถแต่งเรื่องใหม่เป็นชิ้นเป็นอันได้" เรื่องนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นเอกในเชิงการแต่งฉันท์ เป็นตัวอย่างของการแต่งฉันท์ในสมัยหลัง เช่น สมัยรัตนโกสินทร

เรื่องนี้ได้เค้าเรื่องมาจากคติพราหมณ์ ตอนพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระกฤษณะ ในเรื่องอ้างว่า พระอนิรุทธเป็นพระนัดดาของพระกฤษณะวันหนึ่ง พระอนิรุทธบรรทมหลับใต้ต้นไทร พระไทรได้อุ้มพระอนิรุทธไปสมกับนางอุษา ธิดาของ พระยายักษ์พานาสูร และถูกพระยายักษ์จับได้ พระกฤษณะจึงต้องยกกองทัพมาช่วยให้รอดพ้นจากพระยายักษ์ ซึ่งไปขอร้องพระศิวะให้มาช่วยฝ่ายตน พระศิวะได้แต่ขอร้องพระกฤษณะมิให้ประหารพระยายักษ์ และพระยายักษ์ต้องยอมให้พระอนิรุทธกับนางอุษาได้ครองรักกัน เรื่องนี้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงนิทานนิยาย ที่เต็มไปด้วยความตื่นเต้นมหัศจรรย์ การผจญภัย และจบลงด้วยความสุขสมหวัง ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ไพเราะ

พระอนิรุทธถูกพระยายักษ์พานาสูรจับได้ จินตนาการจากเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ภาพเขียนโดย นายเหม เวชกร

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

จึงวาดนแน่งโฉม
อนิรุทธราชา
นางเอาขดานมา
บันทับทรวงก็ให้โหย
อานี้แลรูปทาว
อันมาชมมาชายโชย
จำนองกระอืดโอย
ทุกขทูรวง รลวงกาม

[กลับหัวข้อหลัก]

โคลงกำสรวล

โคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีโบราณที่สำคัญ มาก
มีลักษณะยอดเยี่ยมหลายประการโดยเฉพาะการใช้ถ้อยคำและโวหาร
เนื่องจากผู้แต่งเลือกสรรคำมาแต่ง ทุกบาททุกบทล้วนมีความหมายเด่น ลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์
กวีผู้แต่งได้ รักษาข้อบังคับการแต่งโคลงอย่างเคร่งครัด ความดีเด่นพิเศษของวรรณคดีเรื่องนี้คือ
ความคิดที่แปลกและยิ่งใหญ่
จนได้รับการยกย่องจากกวีรุ่นหลังให้เป็นแบบอย่างงานเขียนที่แสดงความคิดที่ไม่ซ้ำแบบใคร
ทั้งนี้เพราะกวีทั่วๆ ไปเมื่อต้องเดินทางจากคนรัก ยอมมีความหวั่นไหว
จึงเลือกฝากนางไว้กับผู้ใหญ่ที่ตนแน่ใจว่าจะคุ้มครองหญิงที่รักให้ปลอดภัย
แต่กวีผู้แต่งโคลงกำสรวลกลับใช้โวหารที่แหลมคมยั่วล้อผู้ใหญ่ ตัวอย่างเช่น

โฉมแม่จักฝากฟ้า เกรงอินทร์ หยอกนา
อินทรท่านเทอกเอา สูฟ้า
โฉมนางจะฝากดิน ดินท่าน แล้วแฮ
ดินท่านขัดเจาหลา สูสมสองสม

พระอินทร์
จากจิตรกรรมฝาผนังวัดดุสิตาราม
บางกอกน้อย กรุงเทพฯ

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

โคลงกำสรวลเป็นแบบฉบับให้กวีในสมัยหลังเลียนแบบสำนวนโวหารในการแต่งวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น โคลงนิราศตามเสด็จลำน้ำน้อยของพระยาตรัง และโคลงนิราศนรินทร ของนายนรินทรธิเบศ (อิน) ตัวอย่างโคลงกำสรวลที่ มีผู้เลียนแบบมากคือ

อยุธยายศยิ่งฟ้า ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ กอเกื้อ
เจดียลอออินทร ปราสาท
ในทาบทองแลวเนื้อ นอกโสม
สารุนีนุชแนบไว ในหมอน
อยาแมอยาควรเอา อานเหลน
ยามนอนนาฏกูเอานอน เปนเพื่อน
คืนคำอยาไดเวน วางใด

[กลับหัวข้อหลัก]

บทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์เป็นกวีที่ยิ่งใหญ่ในสมัยอยุธยา พระนามเดิมคือ
เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรไชยเชษฐสุริยวงศ์ เรียกกันทั่วไปว่า "เจาฟ้ากุ้ง"
เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในพระเจาอยู่หัวบรมโกศ
ได้รับการสถาปนาเป็นเจาฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๖

"เจ้าฟ้ากุ้ง" ทรงพระนิพนธ์บทร้อยกรองไว้หลายเรื่อง
ซึ่งบทที่ได้รับยกย่องว่าดีที่สุดคือ **บทเห่เรือ**
ซึ่งมีความดีเด่นด้านการคิดสร้างสรรค์รูปแบบแปลกใหม่
ทรงใช้กาพย์และโคลงดุกันคลายกาพย์หุ่อโคลง
และทรงเปลี่ยนแปลงวิธีแต่งใหม่โดยแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนๆ
แต่ละตอนใช้โคลง ๑ บท แล้วแต่งกาพย์เลี่ยนความขยายความอีกจำนวนหนึ่ง
แล้วจึงเริ่มตนตอนต่อไปด้วยโคลง
แล้วขยายความด้วยกาพย์ต่อไปอีกรูปแบบฉบับ เช่น
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจาอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจาอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้
บทเหเรือของเจาฟ้ากุ้งยังใช้เห่ในสมัยรัชกาลที่ ๔
และในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในปัจจุบันด้วย

เนื้อหาของบทเห่เรือคือ
การชมเรือพระที่นั่งและการเคลื่อนขบวนเรือตามลำน้ำที่มีธรรมชาติสวยงาม
โดยนำมาเปรียบกับความรักนาง และความรู้สึกเป็นทุกข์
เนื่องด้วยการพรากจากนางตามธรรมเนียมของการแต่งนิราศ

การใช้ภาษาของเจ้าฟ้ากุ้งมีความไพเราะสละสลวยจับใจ
คนไทยจำนวนมากมีความซาบซึ้งและจดจำบทเห่เรือของเจาฟ้ากุ้งได้อย่างขึ้นใจ
เช่น

พระเสด็จโดยแดนชล
ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
กึงแก้วแพรวพรรณราย
พายออนหยับจับงามงอน

และอีกตอนหนึ่งในบทเห่ครวญ

ขวัญสุดพูดจีบจีน
เจามีสิ้นพี่มีศักดิ์
ทั้งวังเขาชังนัก
แต่พี่รักเจาคนเดียว

สมัยอยุธยาตอนปลาย
บทละครได้รับความนิยมอย่างเห็นได้ชัดกว่าสมัยก่อนๆ
ตามจดหมายเหตุของลาลูแบร์ กลาววา ในกรุงศรีอยุธยา
ละครเป็นมหรสพที่เล่นกันเป็นปกติ รวมทั้งโขน และระบำ

บทละครสมัยอยุธยาเรียกกันทั่วไปว่า "บทละครครั้งกรุงเก่า"
ส่วนมากไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ การเกษ
*(การะเกด) คาวี มโนหรา สังข์ทอง เป็นต้น สวนบทละครเรื่อง**ดาหลัง***
ที่ใช้เล่นในพระบรมมหาราชวังนั้น
*เจาฟ้าหญิงกุณฑลทรงพระนิพนธ์และเรื่อง**อิเหนา***
เจาฟ้าหญิงมงกุฎทรงพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องแต่งในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

การแสดงละครเป็นมหรสพที่เล่นเป็นปกติในกรุงศรีอยุธยา

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

[กลับหัวข้อหลัก]

บรรณานุกรม

- นางสิทธา พินิจภูวดล